

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
завідувач кафедри

Чикаренко І.А.

«09» січня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Європейські орієнтири розвитку місцевої демократії»

Галузь знань	28 Публічне управління та адміністрування
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування
Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий)
Статус	вибіркова, фахова
Загальний обсяг	4 кредити ЄКТС (120 годин)
Форма підсумкового контролю	диференційований залік
Термін викладання	4 семестр, 7 чверть
Мова викладання	українська

Викладач: к.держ.упр., доц. Шумляєва І.Д.

Пролонговано: на 2024/2025 н.р. (Чикаренко І.А.) «13» грудня 2024 р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Дніпро
НТУ «ДП»
2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Європейські орієнтири розвитку місцевої демократії» для здобувачів ступеню доктора філософії за освітньо-науковою програмою «Публічне управління та адміністрування» спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування / Нац. техн. ун-т. «Дніпровська політехніка», каф. державного управління і місцевого самоврядування. – Дніпро : НТУ «ДП», 2024. – 18 с.

Розробник: Шумляєва Ірина Дамирівна, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

Робоча програма регламентує:

- мету дисципліни;
- дисциплінарні результати навчання;
- базові дисципліни;
- обсяг і розподіл за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять;
- програму дисципліни (тематичний план за видами навчальних занять);
- алгоритм оцінювання рівня досягнення дисциплінарних результатів навчання (шкали, засоби, процедури та критерії оцінювання);
- інструменти, обладнання та програмне забезпечення;
- рекомендовані джерела інформації.

Робоча програма призначена для реалізації компетентнісного підходу під час планування освітнього процесу, викладання дисципліни, підготовки здобувачів вищої освіти до контрольних заходів, контролю провадження освітньої діяльності, внутрішнього та зовнішнього контролю забезпечення якості вищої освіти, акредитації освітніх програм у межах спеціальності.

ЗМІСТ

1 МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	4
2 ОЧІКУВАНІ ДИСЦИПЛІНАРНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.....	4
3 БАЗОВІ ДИСЦИПЛІНИ	5
4 ОБСЯГ І РОЗПОДІЛ ЗА ФОРМАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИДАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ.....	5
5 ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИДАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ	5
5.1 Тематичний план та розподіл обсягу часу за видами навчальних занять.....	5
5.2 Індивідуальне завдання.....	7
6 ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.....	8
6.1 Шкали	8
6.2 Засоби та процедури	8
6.3 Критерії.....	9
7 ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ....	12
8 РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	12

1 МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета «Європейські орієнтири розвитку місцевої демократії» – формування комплексу спеціальних знань та дослідницьких вмінь, пов’язаних із набуттям системного уявлення про особливості європейського підходу до формування і розвитку локальної демократії, кращих практик застосування відповідних норм на рівні окремих країн Європейського Союзу для вдосконалення систем і процесів в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

2 ОЧІКУВАНІ ДИСЦИПЛІНАРНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Шифр ДРН	Дисциплінарні результати навчання (ДРН)
	Зміст
ДРН – 01	Продемонструвати розуміння сутності місцевої демократії, еволюції її становлення; базової структури та особливостей європейських норм локальної демократії; характеру та специфіки актів Ради Європи, Венеційської комісії тощо; знання термінології, яка стосується європейських демократичних цінностей
ДРН – 02	Виокремлювати ключові положення та характерні особливості конвенцій, хартій, кодексів, рекомендацій у сфері розвитку місцевої демократії та їх відмінності; розуміння концептуальних засад і сучасних підходів до розвитку локальної демократії в європейських країнах, а також їх відображення у структурі актів європейських установ з питань покращення представницької й безпосередньої демократії на місцевому рівні
ДРН – 03	Показувати здатність орієнтуватися в системі європейського законодавства з питань розвитку локальної демократії, вміння розрізняти європейські акти за суб’єктивним критерієм, вміння критично оцінювати та аналізувати норми, які стосуються репрезентативної та партисипативної демократії
ДРН – 04	Продемонструвати вміння критичного аналізу змістовного наповнення та оцінювання можливостей використання стандартів, принципів і практики європейської демократії як засади вдосконалення процесів публічного управління на місцевому рівні
ДРН – 05	Відпрацьовувати здатність на основі аналізу та систематизації норм європейського права та досвіду країн ЄС формулювати й обґрунтовувати інноваційні ідеї щодо адаптації європейського досвіду в Україні
ДРН – 06	Практикувати вміння розробляти методичні рекомендації для покращення залучення громадян до місцевого управлінського життя в контексті реалізації політики європейської інтеграції; впізнавати суспільну корисність наслідків їх запровадження для розвитку відповідної територіальної громади
ДРН – 07	Показувати і практикувати навички підготовки публічної презентації розроблених рекомендацій стосовно розвитку місцевої демократії в Україні з урахуванням європейського досвіду

3 БАЗОВІ ДИСЦИПЛІНИ

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення курсу ґрунтуються на знаннях, отриманих з вивчених дисциплін за попереднім рівнем освіти щодо предметної сфери публічного управління та адміністрування.

4 ОБСЯГ І РОЗПОДІЛ ЗА ФОРМАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИДАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Вид навчальних занять	Обсяг, години	Розподіл за формами навчання, години			
		Денна / Вечірня		Заочна	
		аудиторні заняття	самостійна робота	аудиторні заняття	самостійна робота
лекційні	60	21	39	6	54
практичні	60	14	46	4	56
лабораторні	-	-	-	-	-
семінари	-	-	-	-	-
РАЗОМ	120	35	85	10	110

5 ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИДАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

5.1 Тематичний план та розподіл обсягу часу за видами навчальних занять

Шифри ДРН	Види та тематика навчальних занять	Обсяг складових, години
	ЛЕКЦІЇ	60
ДРН – 01 ДРН – 02	Тема 1. Загальна характеристика місцевої демократії	6
	1.1. Поняття локальної демократії та її сутнісна характеристика	
	1.2. Видова та функціональна різноманітність локальної демократії	
	1.3. Основні інструменти місцевої демократії та специфіка їх використання	
	1.4. Специфіка трансформації локальної демократії на сучасному етапі	
ДРН – 03 ДРН – 04	Тема 2. Європейські демократичні цінності на місцевому рівні	6
	2.1. Змістовна характеристика засадничих демократичних цінностей	
	2.2. Нормативно-правові засади зміцнення європейських демократичних цінностей	
	2.3. Утвердження європейських демократичних цінностей на локальному рівні та динаміка їх розвитку в країнах ЄС	

ДРН – 03 ДРН – 04	Тема 3. Система засадничих європейських актів щодо розвитку локальної демократії	8
	3.1. Суб'єкти створення європейських стандартів локальної демократії	
	3.2. Структура європейських актів з питань місцевої демократії	
	3.3. Загальна характеристика європейських стандартів і принципів локальної демократії	
	3.4. Порівняльна характеристика європейських актів щодо місцевої демократії	
ДРН – 03 ДРН – 04	Тема 4. Європейські стандарти і принципи представницької демократії на місцевому рівні	10
	4.1. Характеристика європейського виборчого законодавства	
	4.2. Структурний аналіз Кодексу належної практики у виборчих справах та Кодексу належної практики щодо референдумів	
	4.3. Змістовний аналіз і керівні принципи місцевої демократії у нормативних актах щодо виборів та референдумів	
ДРН – 03 ДРН – 04	Тема 5. Закріплення стандартів і принципів безпосередньої локальної демократії в європейських правових актах	10
	5.1. Європейські демократичні принципи локальної демократії в актах європейських інституцій	
	5.2. Структурний аналіз хартій, кодексів, рекомендацій, які стосуються місцевої демократії	
	5.3. Змістовний та порівняльно-правовий аналіз форм, механізмів, інструментів та методології місцевої партисипативної демократії	
	5.4. Особливості реалізації актів європейських структур, які стосуються участі громадян в місцевому управлінському житті	
ДРН – 03 ДРН – 04	Тема 6. Становлення і розвиток локальної демократії в країнах Європейського Союзу	12
	6.1. Еволюція та передумови становлення форм представницької та прямої демократії в країнах ЄС	
	6.2. Розвиток представницької демократії на місцевому рівні в країнах Євросоюзу	
	6.3. Порівняльний аналіз правового забезпечення участі членів місцевих громад в публічному управлінському житті в європейських країнах	
	6.4. Сучасні тенденції розвитку інститутів локальної демократії в країнах ЄС	
ДРН – 05 ДРН – 06	Тема 7. Європеїзація форм місцевої демократії в Україні	8
	7.1. Форми місцевої демократії в Україні та їх правове	

ДРН – 07	закріплення	
	7.2. Оцінка можливостей запровадження та утвердження нових тенденцій демократизації публічного управління на місцевому рівні	
	7.3. Аналіз напрямів просування форм місцевої демократії та інструментів з урахуванням кращих практик країн ЄС	
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ		60
ДРН – 01 ДРН – 02	1. Загальна характеристика місцевої демократії	6
ДРН – 03 ДРН – 04	2. Європейські демократичні цінності на місцевому рівні	6
ДРН – 03 ДРН – 04	3. Система засадничих європейських актів щодо локальної демократії	8
ДРН – 03 ДРН – 04	4. Європейські стандарти і принципи представницької демократії на місцевому рівні	10
ДРН – 03 ДРН – 04	5. Закріплення стандартів і принципів безпосередньої локальної демократії в європейських правових актах	10
ДРН – 03 ДРН – 04	6. Становлення і розвиток локальної демократії в країнах Європейського Союзу	12
ДРН – 05 ДРН – 06 ДРН – 07	7. Європеїзація форм місцевої демократії в Україні Презентація індивідуального завдання.	8
РАЗОМ		120

5.2 Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання «Розробка методичних рекомендацій щодо розвитку місцевої партисипативної демократії в міській, селищній або сільській територіальній громаді».

1. Визначити європейські акти щодо розвитку місцевої демократії, а також норми і принципи, що відповідають проблематиці власного дисертаційного дослідження.

2. Ознайомитися із прикладами адаптації європейських стандартизованих практик у сфері локальної демократії в Україні та в країнах-кандидатах на вступ до ЄС.

3. Запропонувати авторській підхід стосовно механізму розвитку та адаптації обраних європейських практик до умов функціонування вітчизняних територіальних громад з урахуванням предметної галузі власного дослідження у відповідних методичних рекомендаціях.

6 ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Сертифікація досягнень здобувачів здійснюється за допомогою прозорих процедур, що ґрунтуються на об'єктивних критеріях відповідно до Положення університету «Про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти».

Досягнутий рівень компетентностей відносно очікуваних, що ідентифікований під час контрольних заходів, відображає реальний результат навчання здобувача за дисципліною.

6.1 Шкали

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів НТУ «ДП» здійснюється за рейтинговою (100-бальною) та інституційною шкалами. Остання необхідна (за офіційною відсутністю національної шкали) для конвертації (переведення) оцінок мобільних здобувачів.

Шкали оцінювання навчальних досягнень здобувачів НТУ «ДП»

Рейтингова	Інституційна
90...100	відмінно / Excellent
74...89	добре / Good
60...73	задовільно / Satisfactory
0...59	незадовільно / Fail

Кредити навчальної дисципліни зараховуються, якщо здобувач отримав підсумкову оцінку не менше 60-ти балів. Нижча оцінка вважається академічною заборгованістю, що підлягає ліквідації відповідно до Положення про організацію освітнього процесу НТУ «ДП».

6.2 Засоби та процедури

Зміст засобів діагностики спрямовано на контроль рівня сформованості знань, умінь, комунікації/навичок, автономії та відповідальності здобувача за вимогами НРК до 8-го кваліфікаційного рівня (для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти) під час демонстрації регламентованих робочою програмою результатів навчання.

Здобувач на контрольних заходах має виконувати завдання, орієнтовані виключно на демонстрацію дисциплінарних результатів навчання (розділ 2).

Засоби діагностики, що надаються здобувачам на контрольних заходах у вигляді завдань для поточного та підсумкового контролю, формуються шляхом конкретизації вихідних даних та способу демонстрації дисциплінарних результатів навчання.

Засоби діагностики (контрольні завдання) для поточного та підсумкового контролю дисципліни затверджуються кафедрою.

Види засобів діагностики та процедур оцінювання для поточного та підсумкового контролю дисципліни подано нижче.

Засоби діагностики та процедури оцінювання

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ			ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ	
навчальне заняття	засоби діагностики	процедури	засоби діагностики	процедури
лекції	контрольні завдання за кожною темою	виконання завдання під час лекцій	комплексна контрольна робота (ККР)	визначення середньозваженого результату поточних контролів;
практичні	індивідуальне завдання	виконання завдань під час самостійної роботи		виконання ККР під час заліку за бажанням здобувача

Під час поточного контролю лекційні заняття оцінюються шляхом визначення якості виконання контрольних конкретизованих завдань. Практичні заняття оцінюються якістю виконання індивідуального завдання.

Якщо зміст певного виду занять підпорядковано декільком складовим, то інтегральне значення оцінки може визначатися з урахуванням вагових коефіцієнтів, що встановлюються викладачем.

За наявності рівня результатів поточних контролів з усіх видів навчальних занять не менше 60 балів, підсумковий контроль здійснюється без участі здобувача шляхом визначення середньозваженого значення поточних оцінок.

Незалежно від результатів поточного контролю кожен здобувач під час заліку має право виконувати ККР, яка містить завдання, що охоплюють ключові дисциплінарні результати навчання.

Кількість конкретизованих завдань ККР повинна відповідати відведеному часу на виконання. Кількість варіантів ККР має забезпечити індивідуалізацію завдання.

Значення оцінки за виконання ККР визначається середньою оцінкою складових (конкретизованих завдань) і є остаточним.

Інтегральне значення оцінки виконання ККР може визначатися з урахуванням вагових коефіцієнтів, що встановлюється кафедрою для кожної складової опису кваліфікаційного рівня НРК.

6.3 Критерії

Реальні результати навчання здобувача ідентифікуються та вимірюються відносно очікуваних під час контрольних заходів за допомогою критеріїв, що описують дії здобувача для демонстрації досягнення результатів навчання.

Для оцінювання виконання контрольних завдань під час поточного контролю лекційних і практичних занять в якості критерію використовується коефіцієнт засвоєння, що автоматично адаптує показник оцінки до рейтингової шкали:

$$O_i = 100 a/m,$$

де a – число правильних відповідей або виконаних суттєвих операцій відповідно до еталону рішення; m – загальна кількість запитань або суттєвих операцій еталону.

Індивідуальні завдання та комплексні контрольні роботи оцінюються експертно за допомогою критеріїв, що характеризують співвідношення вимог до рівня компетентностей і показників оцінки за рейтинговою шкалою.

Зміст критеріїв спирається на компетентнісні характеристики, визначені НРК для освітньо-наукового рівня вищої освіти (подано нижче).

**Загальні критерії досягнення результатів навчання
для 8-го кваліфікаційного рівня за НРК
(доктор філософії)**

Опис кваліфікаційного рівня	Вимоги до знань, умінь/навичок, комунікації, відповідальності і автономії	Показник оцінки
<i>Знання</i>		
♦ концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань або професійної діяльності	Відповідь відмінна – правильна, обґрунтована, осмислена. Характеризує наявність: – спеціалізованих концептуальних знань на рівні новітніх досягнень; – критичне осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей	95-100
	Відповідь містить не грубі помилки або описки	90-94
	Відповідь правильна, але має певні неточності	85-89
	Відповідь правильна, але має певні неточності й недостатньо обґрунтована	80-84
	Відповідь правильна, але має певні неточності, недостатньо обґрунтована та осмислена	74-79
	Відповідь фрагментарна	70-73
	Відповідь демонструє нечіткі уявлення здобувача про об'єкт вивчення	65-69
	Рівень знань мінімально задовільний	60-64
Рівень знань незадовільний	<60	
<i>Уміння/навички</i>		
♦ спеціалізовані уміння/навички і методи, необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики; ♦ започаткування, планування, реалізація та	Відповідь характеризує уміння: – виявляти проблеми; – формулювати гіпотези; – розв'язувати проблеми; – оновлювати знання; – інтегрувати знання; – провадити інноваційну діяльність; – провадити наукову діяльність	95-100
	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання в практичній діяльності з не грубими помилками	90-94
	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації однієї вимоги	85-89
	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації двох вимог	80-84

Опис кваліфікаційного рівня	Вимоги до знань, умінь/навичок, комунікації, відповідальності і автономії	Показник оцінки
<p>коригування послідовного процесу ґрунтового наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності;</p> <p>♦ критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей</p>	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації трьох вимог	74-79
	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації чотирьох вимог	70-73
	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання в практичній діяльності при виконанні завдань за зразком	65-69
	Відповідь характеризує уміння/навички застосовувати знання при виконанні завдань за зразком, але з неточностями	60-64
	Рівень умінь/навичок незадовільний	<60
Комунікація		
<p>♦ вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому;</p> <p>♦ використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях</p>	<p>Зрозумілість відповіді (доповіді).</p> <p><i>Мова:</i> правильна; чиста; ясна; точна; логічна; виразна; лаконічна.</p> <p><i>Комунікаційна стратегія:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – послідовний і несуперечливий розвиток думки; – наявність логічних власних суджень; – доречна аргументації та її відповідність відстоюваним положенням; – правильна структура відповіді (доповіді); – правильність відповідей на запитання; – доречна техніка відповідей на запитання; – здатність робити висновки та формулювати пропозиції; – використання іноземних мов у професійній діяльності 	95-100
	Достатня зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія з незначними хибами	90-94
	Добра зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано три вимоги)	85-89
	Добра зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано чотири вимоги)	80-84
	Добра зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано п'ять вимог)	74-79
	Задовільна зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано сім вимог)	70-73
	Задовільна зрозумілість відповіді (доповіді) та комунікаційна стратегія з хибами (сумарно не реалізовано дев'ять вимог)	65-69
	Задовільна зрозумілість відповіді (доповіді) та комунікаційна стратегія з хибами (сумарно не реалізовано 10 вимог)	60-64
	Рівень комунікації незадовільний	<60

Опис кваліфікаційного рівня	Вимоги до знань, умінь/навичок, комунікації, відповідальності і автономії	Показник оцінки
Відповідальність і автономія		
<p>♦ демонстрація значної авторитетності, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, постійна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності;</p> <p>♦ здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення</p>	<p>Відмінне володіння компетенціями:</p> <ul style="list-style-type: none"> – використання принципів та методів організації діяльності команди; – ефективний розподіл повноважень в структурі команди; – підтримка врівноважених стосунків з членами команди (відповідальність за взаємовідносини); – стресовитривалість; – саморегуляція; – трудова активність в екстремальних ситуаціях; – високий рівень особистого ставлення до справи; – володіння всіма видами навчальної діяльності; – належний рівень фундаментальних знань; – належний рівень сформованості загальнонавчальних умінь і навичок 	95-100
	<p>Упевнене володіння компетенціями відповідальності і автономії з незначними хибами</p>	90-94
	<p>Добре володіння компетенціями відповідальності і автономії (не реалізовано дві вимоги)</p>	85-89
	<p>Добре володіння компетенціями відповідальності і автономії (не реалізовано три вимоги)</p>	80-84
	<p>Добре володіння компетенціями відповідальності і автономії (не реалізовано чотири вимоги)</p>	74-79
	<p>Задовільне володіння компетенціями відповідальності і автономії (не реалізовано п'ять вимог)</p>	70-73
	<p>Задовільне володіння компетенціями відповідальності і автономії (не реалізовано шість вимог)</p>	65-69
	<p>Задовільне володіння компетенціями відповідальності і автономії (рівень фрагментарний)</p>	60-64
<p>Рівень відповідальності і автономії незадовільний</p>	<60	

7 ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Технічні засоби навчання (комп'ютерне та мультимедійне обладнання).
2. Дистанційна платформа Moodle.
3. MS Office (застосунок Teams).

8 РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Буров С., Величко Н., Єлігулашвілі М., Жигалдо В., Ковшун Л., Левченко О. Права людини і місцева демократія. Київ : [б.в.], 2017. 92 с.
2. Громадівська модель самоврядування в Україні : монографія / за заг. ред. Ю. М. Бардачова, І. П. Лопушинського, Р. М. Плюща. Херсон : Книжк. вид-во «ФОП Вишемирський В. С.», 2019. 708 с.

3. Глобальні проблеми сучасності : підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 632 с.
4. Дорох В. В., Черній О. В. Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень : навч.-метод. посіб. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 104 с.
5. Європейська інтеграція : навч. посіб. / за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 344 с.
6. Інструменти локальної демократії : результати дослідження Проекту «Маємо вплив в регіонах» в рамках проекту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні» за фінансової підтримки МЗС Данії. Київ, 2019. 61 с.
7. Камардіна Ю. Муніципальна реформа в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження. Київ : Фенікс, 2020. 224 с.
8. Книш М., Котик Л. Глобальні проблеми людства: навч. посібник. Львів: Простір-М, 2021. 130 с.
9. Кравчук В., Юхименко С., Нецерет М. Інструменти місцевої демократії в умовах пандемії COVID-19. Київ : [б.в.], 2021. 28 с. URL : <file:///D:/My%20Downloads/document-1.pdf>.
10. Лендшел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи. Ужгород : [б.в.], 2020. 42 с.

Нормативні документи

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
2. Європейський демократичний доробок в галузі виборчого права : матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ : Логос, 2009. 500 с.
3. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 лист. 2009 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text.
4. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень CM(2017)83-final : прийняті Комітетом міністрів 27 вересня 2017 р. URL : <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>.
5. Кодекс належної практики щодо референдумів. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права* : матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи ; пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ : [б.в.], 2009. С. 268–290.
6. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень : ухв. Конференцією неурядових організації Ради Європи на засіданні 01 жовт. 2009 р. URL : <https://rm.coe.int/16802eeddb>.

7. Про участь громадян у місцевому публічному житті : рекомендація Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи від 6 груд. 2001 р. *Досвід децентралізації у країнах Європи* : зб. док. / заг. ред. В. Б. Гройсмана ; пер. з іноз. мов. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с.
8. Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті : прийнята Комітетом міністрів 21 берез. 2018 р. на 1311-му засіданні заступників міністрів. URL : <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39>.
9. Рекомендації КМРВ про відносини між громадськістю, місцевою радою та виконавчою владою в місцевій демократії (інституційні рамки місцевої демократії) 113(2002). – URL : <http://www.president.gov.ua/news/24553.html>.
10. Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи про стан місцевої й регіональної демократій в Україні та Звіт (Rec(2013) 348. URL : <http://www.slg-coe.org.ua>.
11. Recommendation № 1704(2005) «Referendums: towards good practices in Europe». URL : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17329&lang=en>.
12. Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life : Adopted by the Committee of Ministers on 21 March 2018 at the 1311th meeting of the Ministers' Deputies). URL : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807954c3.
13. Resolution № 1121(1997) «On instruments of citizen participation in representative democracy». URL : <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16532&lang=en>.
14. Revised guidelines on the holding of referendums : approved by the Council of Democratic Elections at its 69th online meeting (7 October 2020) and adopted by the Venice Commission at its 124th online Plenary session (8-9 October 2020). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)031-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)031-e).

Додаткові

1. Андрійчук Т. С. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя : наук. журнал* / редкол. Т. Л. Нагорняк [та ін.]. 2019. № 1. С. 45–50.
2. Бистрицький Є. Демократія і публічний дискурс. *Філософська думка*. 2019. № 6. С. 46–63.
3. Бебик В. Феномен місцевої демократії. URL : http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_48/bebyk_fenomen.pdf.
4. nbuv.gov.ua%2Fcgibin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe23.pdf&usg=AOvVaw0bNso55KMMb1GOC6IUtiK7.

5. Була С. Локальна демократія як фундаментальна категорія в актуалізації проявів інституціонально-правових модусів місцевого самоврядування: кореляція, формалізація та схематизація основних понять. URL : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/view/2789/2864>.
6. Була С. Неінституційні механізми реалізації детермінант локальної демократії в Україні. URL : <http://social-science.com.ua/article/794>.
7. Гостєва О. М. Європейський досвід взаємодії органів державної влади та громадських організацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1124>.
8. Дорош Б. Й. Моделі застосування бюджету участі: європейський досвід і перспективи застосування в Україні. *Бізнесінформ*. 2019. № 2. С. 58–63.
9. Знаткова О. М. Аналіз форм залучення громадськості до прийняття управлінських рішень : правовий аспект. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3(62). URL : http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-3/doc/1/1_9.pdf.
10. Інструменти партисипативної демократії: європейські стандарти та практики : висновок спеціального радника уряду України з питань децентралізації (м. Київ, 6 квіт. 2017 р.). URL : http://www.slg-scoe.org.ua/wp-content/uploads/2017/-SAGUD-LPO-20171_.pdf.
11. Іщейкін К.Є. Типологізація європейських моделей бюджету участі. *Політикус*. 2017. Вип. 2. С. 79–81.
12. Іщейкін К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна : монографія. Київ : вид-во «Юридична думка», 2018. 404 с.
13. Ключковський Ю. Європейські правові стандарти місцевого самоврядування: зміст і правова природа. *Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 груд. 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. М. Микієвича, О. Сушинського, Р. Бедрія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 37 – 42.
14. Козирь Д. В. Конституційно-доктринальні засади локальної демократії. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 6. С. 13–17. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2023/5.pdf.
15. Локальна демократія: роль громад та органів місцевого самоврядування : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 10 травня 2024 р.). Суми : Сумський державний університет, 2024. 58 с.
16. Нікітенко Л. О., Ковальчук Л. В. Стан розвитку місцевої демократії в Україні та за кордоном: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 92. С. 65-70. URL : <file:///D:/My%20Downloads/document-1.pdf>.
17. Пехник А. В., Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.

18. Попова І. М. Організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL : http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/20.pdf.
19. Права людини та демократія як фундаментальні основи українського конституціоналізму : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. : XVI Тодиківські читання (24 листоп. 2023 р., м. Харків) / редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 266 с.
20. Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи, м. Страсбург, травень 2016 р. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomendation/civik_Europe_2016.pdf.
21. Чиркін А. С. Місцевий референдум як форма муніципальної нормотворчості: досвід країн вишеградської групи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 76–79.
22. Шумляєва І., Шункін М. Функціональний аналіз інституту місцевого референдуму. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : зб. наук. пр. ; редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред) [та ін.]. 2017. № 1. URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/index.html).
23. Шумляєва І. Розвиток взаємовідносин органів публічної влади та громадян на місцевому рівні в умовах формування правової держави. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2019. Вип. 2 (41). С. 157–165.
24. Шумляєва І. Вплив європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 1. Дніпро : вид-во «Грані». С. 113–20.
25. Hampl F. Local referendum as a tool of direct participation of citizens in the decision-making of municipalities in the Czech Republic : *XXIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*, 2020. URL : <https://munispace.muni.cz/library/catalog/ chapter/1632/159>.
26. Local democracy in the process of transformation. Has the call for citizen participation reached city councilors? The case study of Turku in Finland. URL : http://spa.gu.se/digitalAssets/1552/1552416_salminiitty--norkom2015.pdf.
27. Kersting N. Participatory democracy and sustainability. Deliberative democratic innovation and its acceptance by citizens and German local councilors institute for political science ; Ed. : Sergiu Gherghina and Marc A. Rosen. *Sustainability*. Muenster : Muenster University, 2021. 13(13).
28. Representative democracy in the EU. Ed. by S. Blockmans, S. Russack. London : CEPS, Brussels Rowman & Littlefield International, 2019. 386 p.
29. The Routledge Handbook to Referendums and Direct Democracy / Ed. by Laurence Morel, Matt Qvortrup. Routledge, 2020. 552 p.

Інформаційні ресурси

1. Автоматизована система бібліотек Європейської Комісії (ECLAS). URL : <http://ec.europa.eu/eclas/>.
2. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL : <http://rada.gov.ua/>.
3. Інформаційна служба Європейського Союзу (Europe Direct). URL : <http://ec.europa.eu/europedirect>.
4. Офіційний сайт Представництва Європейського Союзу в Україні. URL : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm.
5. Портал Європейського Парламенту. URL : <http://europarl.europa.eu>.
6. Портал Європейського Союзу. URL : <http://europa.eu>.
7. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL : https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk?s=232.
8. Рада Європи. URL : <https://www.slg-coe.org.ua/>.
9. EU institutions and bodies. URL : http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_en.htm
10. EU facts and figures. URL : http://europa.eu/about-eu/facts-figures/index_en.htm.
11. EU law. URL : http://europa.eu/eu-law/index_en.htm.
12. EU tube. URL : <http://youtube.com/eutube>.

**Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни
«Європейські орієнтири розвитку місцевої демократії»
для здобувачів ступеню доктора філософії
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування
Розробник:
Шумляєва Ірина Дамирівна**

В редакції автора

Підготовлено до виходу в світ
у Національному технічному університеті
«Дніпровська політехніка».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1842
49005, м. Дніпро, просп. Д. Яворницького, 19